

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders



"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHELMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
OKTOBER 2005 - 26e Jaargang, nr. 107

BESTUUR:

Voorzitter
R.W. Hemmes Thorbeckelaan 74 2564 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 368 35 66

Secretaris
G.J. Staal Oranje Nassaulaan 52 3708 GE Zeist Telefoon
030 - 692 27 92
E-mail: jan.staal@planet.nl

Penningmeester
Ch.H. Bartelings Thomas Jeffersonlaan 437 2285 AP Rijswijk Telefoon en fax
070 - 394 14 67
E-mail: ch.h.bartelings@planet.nl

LEDEN:

R.A. Grisnigt Canadalaan 25 4631 NT Hoogerheide 0164 - 61 34 15
R.M. ten Broek Burg. de Villeneuve-
singel 30 3055 AP Rotterdam 010 - 422 39 14

Fred M. Beukers Louise de Colignylaan 448 3062 HN Rotterdam 010 - 452 79 29
Telefoon en fax

J.A. Bakker, Evenementencommissie Zeekant 92g 2586 JB Den Haag 070 - 354 02 45

J. de Mos, Evenementencommissie Marjorystraat 25 3151 SK Hoek v. Holland 0174 - 38 21 83
Telefoon en fax

H.J.M. Brinkman Jacob Mulderweg 26 2597 BS Den Haag 070 - 354 31 73
E-mail: hjm.brinkman@wanadoo.nl

REDACTIE DE SCHAKEL

H.J.M. Brinkman Jacob Mulderweg 26 2597 BS Den Haag Telefoon en fax
070 - 354 31 73
E-mail: hjm.brinkman@wanadoo.nl

Redactiecommissie

H.J.M. Brinkman, L.J. Staal, Ch. H. Bartelings

Stichting Genootschap Engelandvaarders:

Postbank: 35 95 00
Bank : 54.55.46.826
ABN-AMRO bank - Rijswijk

Het volgende nummer verschijnt in januari 2006.

Gaarne hiervoor bestemde kopij inzenden vóór 1 december 2005.

ISSN 1382-8207

OKTOBER 2005



In de vorige Schakel schreef ik dat wij op onze reünie gezellig konden napraten over alle evenementen van de maanden ervoor. Dat gebeurde ook. Het was een gezellige bijeenkomst, die door het personeel van de Vliegbasis Gilze Rijen voortreffelijk werd begeleid. Elders in deze Schakel leest u welke fax wij naar Hare Majesteit Koningin Beatrix hebben gestuurd en wat de Koningin daarop heeft geantwoord.

Helaas wordt de jaarlijkse reünie door steeds minder mensen bezocht. Er waren op 21 september slechts 34 Engelandvaarders aanwezig. Samen met de genodigden en de familieleden waren er nog geen negentig.

De maandelijkse borrel in Den Haag toont aan dat er wel behoefte is aan regelmatig onderling contact, maar om één of andere reden komen we niet massaal naar de jaarlijkse reünie. Als iemand een suggestie heeft om de animo bij de thuisblijvers te stimuleren dan horen wij dat graag. Als de reden zou zijn dat de gezondheid het onmogelijk maakt, houdt natuurlijk alles op.

Het bestuur blijft in ieder geval zijn best doen om u de mogelijkheid te geven elkaar te ontmoeten.

Waar wij elkaar ook kunnen treffen, ik kijk naar u uit.

Rudi Hemmes



STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

Hare Majesteit de Koningin
Paleis Noordeinde
Den Haag

Gilze - Rijen, 21 september 2005

Majesteit,

Engelandvaarders, in reünie bijeen op de Vliegbasis Gilze - Rijen, betuigen Uwe
Majesteit hun gevoelens van afhankelijkheid en warme genegenheid en herdenken
met eerbied de inspirerende rol van Uw Koninklijke Grootmoeder gedurende de
Tweede Wereldoorlog.

*Met gevoelens van eerbiedige hoogachting
betuigt van Uwe Majesteit.*

R.W. Hemmes, Gen. Maj. Klu. B.d.
Voorzitter



DIENST VAN HET KONINKLIJK HUIS

MILITAIRE HUIS VAN H.M. DE KONINGIN
PALEIS NOORDEINDE
POSTBUS 30412
2500 GK 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON: 070 - 362 47 01
FAX: 070 - 361 79 43

MILITARY HOUSE OF H.M. THE QU
NOORDEINDE PALACE
P.O. BOX 30412
2500 GK THE HAGUE
THE NETHERLANDS
TEL: (31 70) 362 47 01
FAX: (31 70) 361 79 43

AAN / TO : De Hoogedelgestrengste Heer
Generaal-majoor van de
Koninklijke Luchtmacht b.d. R.W. Hemmes
Voorzitter van de Stichting Genootschap
Engelandvaarders

VAN / FROM : Kapitein B. van den Berg
Officier Toegevoegd Chef Militaire Huis
tevens Ordonnansofficier van Hare
Majesteit de Koningin

DATUM / DATE : 21 september 2005

FAXNR / FAX NO : 0161-29 64 45

BETREFT / CONCERNING : Betuigen van afhankelijkheid

Hierbij bied ik U het antwoord op Uw afhankelijkheids-
betuiging aan Hare Majesteit de Koningin van 21 september 2005
aan.

DIENST VAN HET KONINKLIJK HUIS



Den Haag, 21 september 2005

De Hoogedelgestrenge Heer
 Generaal-majoor van de
 Koninklijke Luchtmacht b.d. R.W. Hemmes
 Voorzitter van de Stichting Genootschap
 Engelandvaarders

Hare Majesteit de Koningin heeft mij verzocht U en de leden van het Genootschap Engelandvaarders, heden bijeen ter gelegenheid van Uw reünie, haar oprechte dank over te brengen voor Uw vriendelijke bericht en de gevoelens van verbondenheid met haar zoals daarin tot uitdrukking gebracht.

Adjutant van dienst van
 Hare Majesteit de Koningin

Dr. R.J.F. Bergman
 Luitenant-kolonel van de Militair
 Psychologische en Sociologische Dienst

TOESPRAAK VOORZITTER OP DAG VAN HET VERZET _____

Op de Dag van het Verzet, 27 augustus 2005 sprak onze voorzitter een rede uit met o.m. de volgende tekst namens de Stichting 1940-1945.

'Onze verwachting was dat, op de door de Regering ingestelde jaarlijkse Veteranendag die aan militairen uit oorlogsgebieden respect, aandacht, erkenning en waardering moet tonen, eenzelfde respect, aandacht, erkenning en waardering aan het Verzet ten deel zou vallen. Uiteindelijk is dat ook gebeurd, maar bijna had die Veteranendag voor ons een donkere smet op die dag geworpen.

Het bleek dat door de organisatoren op het Ministerie van Defensie een onderscheid werd gemaakt tussen gewapend en ongewapend verzet. Volgens Defensie waren deelnemers aan ongewapend verzet te vergelijken met burgerambtenaren. Die waren dus geen veteranen en daar hoefde ook niet publiekelijk respect, aandacht, erkenning en waardering voor te worden getoond. U begrijpt dat wij het daar niet mee eens konden zijn. Dat is hoog opgelopen. Op initiatief van mevrouw Gardeniers organiseerde onze Minister President een bijeenkomst waar de Staatssecretaris van Defensie en enkele door Algemene Zaken uitgenodigde verzetsmensen bij aanwezig waren. Ik heb daar gezegd dat het beter zou zijn om wat meer respect te tonen voor het Verzet in plaats van een wig tussen de verzetsmensen te drijven. De Minister President was het daarmee eens en hij heeft mij toen gevraagd vijf verzetsmensen aan te wijzen om op de Veteranendag in de Ridderzaal op een ereplaats aanwezig te zijn, om daarmee namens de Regering datzelfde respect, aandacht, erkenning en waardering te tonen voor het Verzet als voor militairen uit de oorlogsgebieden.

Als u in de Ridderzaal aanwezig was of de uitzending van de NOS hebt gevolgd, hebt u kunnen zien dat onze erevoorzitter Peter Molthoff, een van onze vice-voorzitters Jan Oskam, twee verzetslieden die bij het gesprek bij de Minister President betrokken waren, Loek Caspers en Piet Bouwense en uw voorzitter van de Stichting Samenwerkend Verzet 1940-1945 nadrukkelijk aanwezig waren. Wij zullen onze eigen Staatssecretaris vragen er bij Defensie op aan te dringen het Verzet te betrekken in het Veteranenbeleid om te voorkomen dat de volgende

Minister en Staatssecretarissen ons wellicht zouden vergeten, dan wel de volkomen zotte gedachte zouden krijgen dat verzetsmensen te vergelijken zijn met burgerambtenaren van Defensie.'

J.S.

KONINGIN WILHELMINA HERDENKING 2005

Koningin Wilhelmina, geboren 31 augustus 1880, dit jaar 125 jaar geleden. Overleden op 28 november 1962, 43 jaar geleden.

Tien Engelandvaarders hebben op 31 augustus 2005 in de Nieuwe Kerk te Delft een bloemstuk geplaatst en eerbied getoond aan een bijzondere vrouw, Koningin Wilhelmina.

Meerdere malen is aan Engelandvaarders de vraag gesteld, waarom doen jullie dat toch ieder jaar, het is al zo lang geleden.

Voor Engelandvaarders is de vraag niet zo moeilijk. Het was deze bijzondere vrouw, die tijdens de donkere bezettingsjaren, voor veel mensen in het bezette Nederland het enige lichtpuntje was. Als haar stem via radio Oranje in de huiskamer klonk, dan was het voor vele Nederlanders in het bezette gebied een geweldige opkikker. De mensen zaten letterlijk op het puntje van de stoel om maar niets te missen, praten was er niet bij, alleen maar luisteren naar die stem en wat er werd gezegd, zo ver weg en toch zo dichtbij in de huiskamer. Het was Koningin Wilhelmina, die vele mensen in bezet Nederland dat beetje spirit gaf, om uit te wijken naar Engeland.

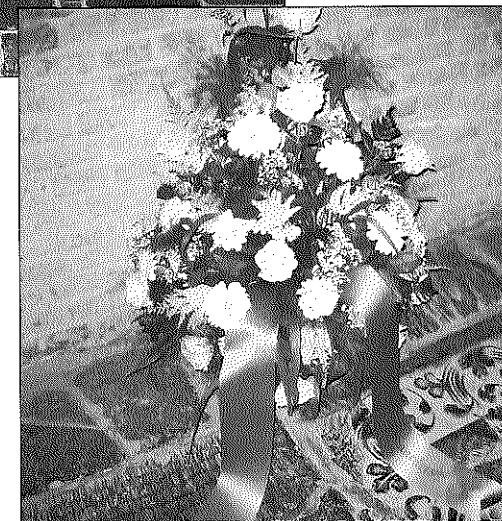
Vele Engelandvaarders en Engelandvaarsters, zullen de dag nooit vergeten toen zij in Engeland kwamen vanuit bezet gebied en door Koningin Wilhelmina werden ontvangen op Stabbings House te Londen.

Van vele Engelandvaarders die toen bij haar zijn geweest, hoor je hetzelfde: Het had je moeder kunnen zijn, zij was zo gewoon. Engelandvaarders en Engelandvaarsters zullen zolang zij het nog kunnen doen aanwezig zijn op 31 augustus in de Nieuwe Kerk, waar zij is bijgezet.

Jacob de Mos



J. de Mos en C. Bartelings tijdens de herdenking.



Pierre van der Veer

20 december 1920 - 9 maart 2005

Verzetshedenkingskruis
Oorlogsherinneringskruis

Het was pas in 1975 dat ik kennis maakte met Pierre van der Veer. Wij ontdekten dat we een straat van elkaar woonden in een rustig deel van Canberra. We wisten niet veel van elkaar, al gauw kwam naar voren dat we beiden iets deelden, n.l. de kennis van de Franse taal.

Pierre zoals hij altijd werd genoemd, werd geboren in San Francisco. Zijn vader werkte toen voor de Matson Line. Zijn moeder, een Franse, werkte als gouvernante voor een Amerikaanse familie. In 1921 werd zijn vader aangesteld als assistent-directeur van het Hotel de Indes in Batavia nu Jakarta.

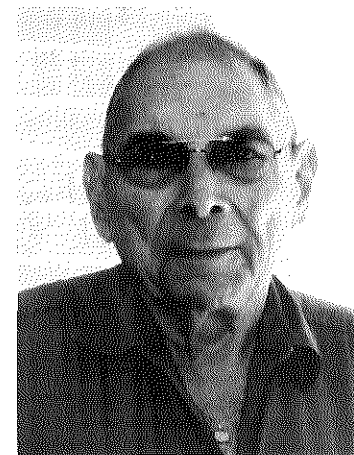
Pierre genoot als enig kind van alle voordelen van het koloniale tijdperk. Met zijn moeder sprak hij Frans en met zijn vader Nederlands. Wanneer zij samen waren was de voertaal Engels.

In 1928 ging Pierre samen met zijn ouders met verlof naar Nederland. Zij reisden door Europa en bezochten familie in Nederland en Frankrijk. In 1929, nog steeds in Europa, was de beurscrisis losgebarsten. De vader van Pierre kreeg de boodschap dat er geen baan meer was voor hem in Nederlands-Indië. Hij vond toen een andere baan bij de KPM scheepvaartmaatschappij en ging terug naar Indië.

Pierre en zijn moeder bleven de volgende twee jaren in Europa tot hij met zijn moeder terugging naar Indië.

In 1939 vertrok Pierre naar Nederland en begon zijn studies aan het Marine Instituut in Delfzijl. Hij bleef daar tot april 1942, tot het college door de Duitse bezetters werd opgeheven. Hij realiseerde zich dat hij beter af was Nederland te verlaten en te proberen naar Engeland te gaan. Hij had een neef die in Pau in Frankrijk woonde en besloot daar heen te gaan. Hij had geluk dat hij kon beschikken over de nodige identiteitspapieren maar werd toch betrap en gevangen genomen door

de Gestapo. Hij werd uiteindelijk losgelaten en verplicht te werk gesteld op een sleepboot in de haven van Bordeaux. Hij deed de inkopen voor de bemanning omdat hij Frans sprak en daardoor veel vrijheid had. De sleepboot deed verkenningwerk voor de kust. Op een dag dat Pierre aan wal was, kwam de boot niet meer terug. Hij kwam door middel van zijn neef in contact met enige leden van de Franse ondergrondse strijdkrachten en uiteindelijk bereikte hij met hun hulp Engeland. Daar werd hij ondervraagd en nam daarna dienst bij het KNIL en vertrok al spoedig naar Australië voor verdere training. In Australië kwam hij bij de Luchtmacht en volgde een opleiding op Kittyhawks en Mustangs.



Nadat de oorlog was afgelopen hoorde hij dat zijn moeder de oorlog niet had overleefd. Pierre voltooide zijn training in Melbourne. Daar ontmoette hij Enid. Zij trouwden vlak voordat hij werd overgeplaatst naar Indië, in Bundaberg, op 8 mei 1946. Enid was in verwachting toen zij de gelegenheid kreeg naar Indië te vertrekken in september 1946. Suzanne, hun dochter, werd geboren in Batavia in februari 1947. Pierre ontdekte al snel na aankomst in Indië dat dit niet meer het land van hun toekomst zou worden. In juli 1947 nam hij ontslag uit de dienst en hij en zijn familie vertrokken naar Australië. Zijn kennis van scheepvaart paste echter niet erg in de naoorlogse Australische immigratiepolitiek. Hij werkte in een textiel fabriek, naaimachinefabriek en in bibliotheken. Na een reeks banen vond hij werk als ambtenaar van de deelstaat Victoria. In september 1973, Pierre had de eerste van, wat hij toen nog niet wist, een serie van hartaanvallen. Gelukkig overleefde hij de aanval goed maar uiteindelijk werd hij afgekeurd en ging in 1974 met pensioen. Tegen het einde van de zeventiger jaren verhuisden zij naar Canberra toen Enid werd overgeplaatst naar deze stad toen het departement van Aborigine Zaken van Victoria werd ingelijfd bij het

Federale departement van Aborigine Zaken en naar Canberra verhuisde. In 1980 gingen zij wonen op het adres in Don Place, waar ik voor het eerst kennis maakte met Pierre. In 1982 kwam Pierre naar Nederland voor een reünie van Engelandvaarders en met hen een aantal die in Australië woonden. Hij kreeg toen uit handen van Prins Bernhard het Verzetsherdenkingskruis opgespeld. Zijn vrouw Enid bleef intussen werken en ging pas met pensioen toen zij 71 werd. Uiteindelijk vestigden zij zich in Coffs Harbour in het noorden van de deelstaat Nieuw Zuid Wales. Het warme klimaat zou beter voor de gezondheid van Pierre zijn dachten zij beiden.

Pierre hield contact met zijn vrienden Engelandvaarders. Zijn zwakke gezondheid werd hem uiteindelijk fataal. Op 9 maart overleed hij betreurd door zijn familie en vrienden. Pierre was een rustig iemand en ieder die hem kende was altijd gecharmeerd door zijn vriendelijkheid en zijn kennis van de Indonesische keuken. Hij hield van het leven. Ik wens zijn vrouw en kinderen sterkte toe dit verlies te dragen.

Hij ruste in vrede.

Henk Brinkman

HET JAARLIJKSE ENGELANDVAARDERS GOLFTOERNOOI GEHOUDEN OP 14 JULI 2005

Wederom een zeer geslaagd festijn; prachtig zomerweer, een vrolijke stemming en u zult het niet geloven; 11 spelers, dus meer dan vorig jaar.

Dat kwam omdat Henriette Bartelings helaas wegens ziekte en Dolly en Albert Starink niet meededen, maar werden vervangen door Betty Winckel, Madeleine en Rudi Hemmes, terwijl Robert van Exter, Anneke Jacobs en ondergetekende dit keer wel meespeelden.

Vooraf de komst van de Hemmes'en was zeer bijzonder, allereerst omdat de voorzitter van het "Genootschap Engelandvaarders" aanwezig was, maar ook omdat beiden nog maar kort geleden het golfvaardigheidsbewijs hadden gehaald. Dat belangrijke document geeft niet alleen toegang tot een golfcourse, maar bewijst, dat de houder de regels van het golfwetboek kent. Charles Bartelings nam het praktijkexamen af, dus geen vrees dat dit niet strikt is geschied. Het bijzondere was bovendien dat Madeleine Hemmes zelfs in de prijzen viel.

De medewerking van de Haagsche was, zoals altijd, geweldig. Wij konden alle vier buggy's van de club gebruiken. De lopers waren Anton Tjeenk Willink en de familie Hemmes. De overigen: Lieke Tjeen Willink en Molly Deibel, Charles Bartelings en Robert van Exter, Willem Brederade en Anneke Jacobs, Betty Winckel en ik hadden dus vervoer.



De winnaar van dit evenement was bij de heren, zoals gebruikelijk en verdiend: Charles Bartelings voor de 10e keer. Bij de dames: Betty Winckel.

Na afloop lieten wij ons de borrel en het uitstekende diner goed smaken. Tenslotte werd éénstemmig besloten alles weer in 2006 over te doen en wel, indien mogelijk, in Noordwijk, waar men de course minder vermoeiend vond. Dit wil niet zeggen, dat wij de gastvrijheid van de Haagsche en de medewerking van secretaris Flip Winckel, en het personeel niet zeer op prijs stelden.

Hopelijk kunnen wij allen, of zo mogelijk nog meer golfers, het volgende jaar weer meespelen.

Ralph Hartog.

In de Schakel van juli 2005 (jaargang 26, nr. 106, pagina 9-14) stond een door mij geschreven In Memoriam van Engelandvaarder Wouter Kuyck, die begin dit jaar overleed. Daarin was ook opgenomen een deel uit het oorlogsdagboek van Kuyck, betreffende de periode oktober-november 1944, waarin hij zijn vertrek uit Zweden, aankomst in Engeland en de eerste weken daarna beschreef. Helaas is er in dit stuk een storende fout geslopen. De naam van de overledene is door mij consequent verkeerd gespeld als Kuyk, terwijl dit - nogmaals - moest zijn: Kuyck. Aan de nabestaanden van Engelandvaarder Wouter Kuyck en anderen die hem hebben gekend, wil ik hiervoor mijn welgemeende excuses aanbieden.

Agnes Dessing

NEDERLANDSE GEÏNTERNEERDEN VAN HET SPAANSE CONCENTRATIEKAMP TE MIRANDA DE EBRO 1940-1944

In augustus 1942 waarschuwde de Nederlandse consul-generaal A. Sevenster in het nog onbezette deel van Frankrijk voor een op handen zijnde catastrofe: binnen enkele weken zouden alle nog overgebleven Nederlandse instanties worden gesloten en zou elke bescherming voor de Nederlandse uitgewekenen die vast waren komen te zitten in onbezet Frankrijk wegvallen. Wat hen dan zou resten was de afvoer naar een Duits concentratiekamp of een barre tocht over de Pyreneeën naar Spanje. Voor degenen die de laatste optie kozen, had de consul-generaal één zekerheid: hij wist dat de uitgewekenen op het Iberisch schiereiland niets anders te wachten stond dan gevangenschap. Uit de berichten van Nederlanders die eerder de oversteek hadden gewaagd bleek dat men onmiddellijk door de Spaanse overheid gevangen werd gezet; vrouwen, kinderen en ouderen werden onder huisarrest geplaatst en mannen van weerbare leeftijd werden geïnterneerd in het "campo de concentración" te Miranda de Ebro, 250 kilometer ten noorden van de Spaanse hoofdstad Madrid.

In mijn doctoraalscriptie die ik in november 2004 afrondde, richtte ik mij op de geschiedenis van die Nederlandse mannen. Tot op heden was er weinig over hen bekend en ik heb getracht deze lacune te vullen. Daarnaast geef ik een analyse van de hulpverlening ten opzichte van de Nederlandse uitgewekenen. De vele klachten over de overheid en de bevindingen van naoorlogse onderzoekscommissies rechtvaardigden de plaats van zo een analyse in mijn zoektocht naar de mannen van Miranda de Ebro.

Vanwege het feit dat er ook vele Engelandvaarders in het kamp hebben gezeten en omdat ik zonder de hulp van enkelen van hen het onderzoek nooit succesvol had kunnen afronden, is mij door het Genootschap Engelandvaarders gevraagd dit artikel te schrijven. Wat hier volgt is een korte samenvatting van mijn scriptie met daarin enkele opmerkelijke en interessante bevindingen.

Het kamp was oorspronkelijk een krijgsgevangenenkamp, dat tijdens de Spaanse burgeroorlog ('36-'39) was opgezet door de Nationalisten onder leiding van generaal Francisco Franco. Saillant detail hierbij was de assistentie van de SS-officier Paul Winzer. Deze "expert" was op verzoek van de Franco regering naar Spanje uitgezonden. Het is daarom niet verwonderlijk dat Engelandvaarder Alfred Frank na de oorlog een meer dan grote gelijkenis tussen kamp Vught en Miranda de Ebro zag.

Hoewel Miranda de Ebro uiterlijke gelijkenis vertoonde, mag een verdere vergelijking met de Duitse vernietigingskampen niet worden gemaakt. Het was geen dodenkamp, zoals de latere Duitse kampen in Polen dat wel waren.

Tegenwoordig resten er weinig tot geen materiele sporen meer van het kamp. Op zijn plek staat nu een petrochemische fabriek en van zijn muren is niets meer over. Oorspronkelijk werd het kamp omgeven door een betonnen muur en prikkeldraad met om de vijftig meter een wachthuisje. Achter de toegangspoort met daarop de leuze "Todo por la Patria" lag het Plaza del Generalissimo, waar men elke ochtend appél hield. Aan dit plein lag ook de enige drinkwaterfontein van het kamp. De gevangenenbarakken bevonden zich achter het plein: twee rijen van vijftien witte barakken met rode dakpannen met daarbij werkplaatsen, magazijnen en de ziekenbarak. De commandantbarak

bevond zich bij de ingang en de achterwand begrensd de kampkeuken en de latrine. De oppervlakte van het kamp groeide van '41 tot '47 van 21.000 m² tot 42.000 m² en zou in zijn tienjarig bestaan niet minder dan 80.000 gevangenen binnen zijn muren krijgen. Hoeveel Nederlanders er zijn geweest, is moeilijk te achterhalen. Hoewel iedere nieuwe arrivé werd geregistreerd ten behoeve van de Spaanse overheid en het Nederlandse gezantschap te Madrid, bestaan er geen lijsten waarop alle Nederlanders accuraat zijn weergegeven. Mensen registreerden zich onder een valse naam of nationaliteit, lijsten raakten zoek of werden niet nauwkeurig bijgehouden. Door de registratie van verschillende instanties naast elkaar te leggen, heb ik echter toch een betrouwbare lijst weten aan te leggen van de Nederlandse geïnterneerden van Miranda de Ebro. In totaal bevat deze lijst 314 namen, waarvan de eerste in de zomer van 1940 aankwam en de laatste eind 1944 vertrok. De internering van Nederlanders in Spanje in de periode '40-'44 had twee verklaringen. De eerste komt voort uit de opstelling van Spanje gedurende de Tweede Wereldoorlog. De invasie van Polen die de Tweede Wereldoorlog deed ontvlammen, stelde Franco voor een dilemma. Enerzijds lag zijn sympathie bij de as, terwijl hij zich anderzijds niet kon vervreemden van Groot-Brittannië. De Caudillo koos dan ook voor de gulden middenweg: Spanje deed als non-belligerent niet mee aan de oorlog om zo Londen gerust te stellen, maar stuurde wel vrijwilligers naar het Duitse oostfront en collaboreerde op velerlei manieren met de As om bij een overwinning van het Duits/Italiaanse kamp niet buiten de boot te vallen. Hierdoor werd het neutrale Spanje voor velen in de praktijk vijandelijk gebied. Madrid was, zolang de Duitse zegetocht voortduurde, geenszins van plan potentiële militairen onbelemmerd via haar grondgebied naar Geallieerd gebied te laten evacueren. Voor mannen van weerbare leeftijd afkomstig uit een oorlogvoerend land was de grens gesloten en voor hen werden geen visa afgegeven. Nederlandse Engelandvaarders en uitgewekenen die toch de reis waagden, omdat zij de zaken niet wilden afwachten, werden als illegale grensoverschrijders in afwachting van hun uitzetting onmiddellijk gedetineerd. Net als vele Poolse en Franse militairen wachtte voor hen een langdurige gevangenschap te Miranda de Ebro. Er waren wel manieren om door Spanje te reizen, maar deze waren kostbaar en tij-

drovend. Daar kwam bij dat de grens met Frankrijk na de Duitse bezetting van Vichy in november '42 definitief gesloten werd en passage nagenoeg onmogelijk was geworden.

De tweede verklaring is te vinden in een ander conflict. Tijdens de Spaanse burgeroorlog vochten er in de door de Communistische Internationale georganiseerde Internationale Brigades ongeveer zeshonderd Nederlanders tegen Franco. Van die zeshonderd bevonden zich er in de loop van '41 nog een twintigtal in Spaanse gevangenschap. De overigen waren gesneuveld of tijdig uit Spanje geëvacueerd. Die twintig werden in december '41 na een serie gevangenschappen en strafbataljons ook te Miranda de Ebro geïnterneerd.

De Nederlandse kolonie was mede daardoor een zeer gemengd gezelschap. Het bijzondere aan Miranda de Ebro was dat in tegenstelling tot in Nederland de zuilen- en standenstructuur volledig werd doorbroken. Vrijwel alle lagen van de Nederlandse samenleving werden vertegenwoordigd met als enige uitzondering de 'boerenstand'. Personen van adel of met een doctorstitel sliepen zij aan zij met havenarbeiders of timmerlieden. Maar dit betekende ook dat de protestant zijn potje deelde met de katholiek en de communist een gesprek voerde met de liberaal. Ondanks de gemeenschappelijke vijand bleef echter het antisemitisme ook binnen de muren van het kamp aanwezig. Joodse Nederlanders en joodse geïnterneerden in het algemeen botsten soms nog op vooroordelen van buiten het kamp.

Eén groep Nederlanders werd echter volledig uitgesloten: dit waren Nederlanders van wie bekend was dat zij als V-männer voor de Duitsers werkten of in Nederland hadden gecollaboreerd. Zeker toen Duitsland op zijn retour leek te zijn, trachtten enkelen 'spijtoptanten' door een Engelandvaart hun verleden uit te wissen. Zo heb ik drie W.A.-ers in de archieven weten terug te vinden, die in Frankrijk uit het Duitse leger deserteerden en naar Spanje vluchtten.

Hoewel de zuilen binnen het kamp niet meer leken te bestaan, was er wel sprake van een zekere hiërarchie. De kampleiding liet alle interne aangelegenheden over aan de gevangenen zelf. Net zoals in Duitse kampen de kapo's hadden in Miranda de Ebro de cabos de vara het voor het zeggen. Deze roedehouders handhaafden de discipline en regelden de werkverdeling binnen het kamp in ruil voor privileges.

Nederlandse cabos zijn er niet geweest; daarvoor kwamen de Nederlanders té laat in het kamp aan en zaten zij uiteindelijk te kort gevangen. Onder de kamporganisatie hield elke nationaliteit er zijn eigen regeling op na. Zo kende iedere nationaliteit een eigen groep-schef die het contact met zijn ambassade, consulaat-generaal of Gezantschap onderhield. De Nederlandse groepsleider was een primus inter pares en zat een comité voor dat onder andere een persoonsregistratie bijhield, de voedselpakketten verdeelde en contact onderhield met andere de andere nationaliteiten in het kamp. Een andere, minder expliciete taak was het hooghouden van het moreel. Dit door middel van bijvoorbeeld het organiseren van voetbalpartijen. Het moreel was bij sommigen Nederlanders in de jaren '42-'43 namelijk bijzonder laag. Dit was niet zonder reden. Sommigen, zoals de brigadistas, zaten al jaren vast zonder enig vooruitzicht. Anderen voelden zich in de steek gelaten, omdat zij weinig merkten van enige inspanning van de Nederlandse regering om hen vrij te krijgen of te ondersteunen. Blijkbaar werd een daadkrachtige instelling niet op prijs gesteld in Londen.

De grootste ontbering voor de Nederlanders was de geringe ondersteuning, die men van de eigen regering ontving. Op de statenloze gevangenen na, ontvingen de Nederlanders relatief de minste ondersteuning. Tot mei '41 ontvingen de Nederlanders zelfs helemaal geen materiële ondersteuning. In tegenstelling tot veel andere nationaliteiten ontvingen zij geen Rode Kruis pakketten van het Nederlandse Rode Kruis. Het Nederlandse Rode Kruis in de vorm van het London Committee, achtte Miranda de Ebro niet tot haar verantwoordelijkheid, waardoor alles op het Gezantschap te Madrid aankwam. De gezantschapsraad Van Panhuys kon dit, vanwege de grootte van de operatie, zijn geringe organisatietalent en kunnen, niet aan.

Bureaucratische 'verantwoordelijkheidsstrijd', de politieke correctheid en desinteresse waren exemplarisch voor het gehele optreden van de Nederlandse vertegenwoordiging, enkele uitzonderingen daargelaten, in Spanje en Portugal met betrekking tot Nederlandse uitgewekenen.

Dit gold ook voor de inzet die men vanuit Londen en Madrid toonde om bevrijding uit Miranda de Ebro te bewerkstelligen. Ik heb moeten concluderen, dat ook op dit punt de overheid en de Nederlandse verte-

genwoordiging in Spanje tekortschoten. Officieel vielen alle uitgeweken zaken onder het consulaat-generaal, dat normaliter verantwoordelijk was voor de ondersteuning van de in Spanje wonende Nederlanders. Van het consulaat-generaal ging echter geen activiteit uit. De honorair consul-generaal was incompetent en besteedde weinig tot geen tijd aan de organisatie en uitvoer van enige ondersteuning, noch hield hij zich bezig met de evacuatie van Nederlandse uitgewekenen. De Bruyn Tengbergen, die op de vrijwillige aanvaarding van zijn ambt wees, vond, dat hij zijn taak naar behoren deed. Hij werd op dit punt niet tegengesproken, omdat Van Panhuys, de directe superieur van de consul-generaal, te weinig toezicht hield om de problemen te signaleren.

Het gezantschap te Madrid was evenwel niet meer geschikt. Zowel de gezantschapsraad als de gezant konden zich niet aanpassen aan de oorlogssituatie en wisten zich niet te identificeren met de hun toevertrouwde uitgewekenen. De gezant mr. C.H.H. van Schuller tot Peursum zag hen vooral als zeurende en de hand op houdende Nederlanders en rekenden hen niet tot de taken van een diplomaat. Gezantschapsraad Van Panhuys, die soms wel een bezoek bracht aan Miranda de Ebro, wist zich ook geen houding te geven en gaf toe, dat hij als diplomaat niet geschikt was voor zijn taak. De problemen en bezwaren van Madrid werden onbewust gestimuleerd vanuit Londen, waardoor zij de opzet van een actieve evacuatieorganisatie in Spanje belemmerden. Want ook in Londen was er aanvankelijk weinig aandacht voor het lot van uitgewekenen in het algemeen en Miranda de Ebro in het bijzonder. Zo was de uitgewekenenproblematiek volgens de minister van Buitenlandse Zaken Van Kleffens, *de facto* de 'registreur' van het uitgewekenenbeleid bijvoorbeeld geen politiek en behoorde het daardoor niet primair tot zijn verantwoordelijkheid. Deze houding werd overgenomen door zijn personeel in Madrid en Lissabon, die zich op hun beurt als diplomaten niet competent verklaarden met betrekking tot de Nederlandse uitgewekenen. Hieruit volgde, dat de taken, die zij op dit gebied kregen toebedeeld, met een zekere vorm van passiviteit werden uitgevoerd. Men hield zich strikt aan de regels en legde geen creativiteit of durf aan de dag. Pas na november '42 begon de overheid zich actief te bemoeien met de het lot

van de Nederlandse uitgewekenen en dit resulteerde in september '43 in een protocol voor én de organisatie van de evacuatie en ondersteuning van Nederlandse uitgewekenen.

Dit betekende dat de Nederlanders pas in 1943 regelmatig begonnen vrij te komen, enkelen soms naar jarenlange gevangenschap. Onnodig, zeker met de wetenschap dat andere nationaliteiten met soms minder middelen, maar meer inzet dan onze 'Londense' regering en Madrileense vertegenwoordiging vaak niet meer dan enkele maanden gevangen zaten. Het was zelfs ronduit wrang, omdat met een meer assertieve houding er wel degelijk dingen bereikt konden worden. Ik doel hier bijvoorbeeld op de inspanningen van een Nederlandse zakenman. J.C. Davids was een zakenman van joodse afkomst, die zich in Spanje inzette voor Nederlandse uitgewekenen. Davids had een vrijeleide voor heel Spanje en gebruikte die gevangenissen en concentratiekampen te bezoeken op zoek naar geïnterneerde Nederlanders. Eenmaal gelokaliseerd wist Davids door een mengeling van omkoping, vleierij en onderhandelen meer dan eens Nederlanders te bevrijden. Na de oorlog liet men Davids echter aan zijn lot over, terwijl de gezant te Madrid als ambassadeur zijn dagen in Peru zou slijten. Er is zelfs een oproep geweest in de editie van december 1992 - januari 1993 van *De Schakel* tot het vormen van een steunfonds. Na enkele procedures zou men in 1994 zelfs nog een buitengewoon pensioen voor Davids weten vast te stellen. In september 1994 overleed Davids echter. In de steek gelaten door de overheid, maar gesteund door hen die hij geholpen had. Zoals Davids waren er nog vele anderen.

Miranda de Ebro behoort tot de vele facetten van de Nederlandse geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. In mijn scriptie heb ik zijn geschiedenis en die van de vele betrokkenen opgeschreven. Niet alleen op basis van geschreven bronnen, maar ook op de gesproken overlevering van enkele van de betrokkenen zelf. In het zestigste jaar na de Geallieerde overwinning heeft hun verhaal nog altijd niet aan relevantie ingeboet. Ik hoop dan ook met mijn verhaal recht te hebben gedaan aan hun geschiedenis en op deze wijze een nieuw hoofdstuk aan onze oorlogs-geschiedschrijving te hebben toegevoegd.

Als kort nawoord rest mij slechts veel dank aan de heer S. Plantinga

van het Nationaal Archief, de heer J. Staal secretaris van het Genootschap Engelandvaarders en de heren W. Brederode, Ch. Bartelings, R. Hartog en P.L. d'Aulnis de Bourouill voor het onbaatzuchtige gebruik van hun expertise, verhaal of tijd die mijn onderzoek gemaakt hebben tot wat het is geworden.

Ruud Jap

THE DUTCH AFFAIR

Het England Spiel heeft veel slachtoffers gemaakt, in het bijzonder onder Engelandvaarders die als agent van S.O.E. in 1942 en '43 in Nederland parachuteerden. Ook agenten van het Bureau Inlichtingen werden gecomprometteerd door de gevolgen van dit "Spiel". Anders dan sommige schrijvers na de oorlog, meende ik steeds dat niet S.O.E. de Duitsers had misleid maar... andersom: S.O.E. maakte de fouten. Pas op 22 november 1943 seinde B.I. aan haar stations in Nederland: "Zusterdienst van kolonel de B geheel door Duitsers geïnfiltreerd. Gelieve alle contact met hun agenten af te breken", enz.

Micheal Foot publiceerde als "official historian" en geschiedenis-prof in Cambridge O.M "S.O.E. in France" (waar hij zelf agent was) en "S.O.E. in the Low Countries". In juni j.l. publiceerde hij een research note die belangrijk is voor allen die dat Spiel hebben bestudeerd, en waarvan de tekst nu volgt:

P.L. d'Aulnis de Bourouill

It is time to have done with the long-standing speculations about SOE's catastrophe in the Netherlands in 1942-43, when over 40 agents fell into the hands of the German security forces; most of them were massacred in Mauthausen in September 1944. Such was the reputation of British secret services that many British and Dutch citizens found it

impossible to believe that they had fallen into captivity through incompetence, and took for granted that they must have been betrayed on purpose by their employers in London. But to what purpose? No adequate British advantage has ever been put forward to account for their loss.

Both leading German participants soon gave their own accounts: H.J. Giskes, "London Calling North Pole" (London, 1953, translating a Dutch version of 1949) for the Abwehr and J. Schreieder, "Das war das Englandspiel" (Munich 1950) for the SS. The affair was handled exhaustively, in Dutch, by Louis de Jong in his enormous "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog (14v in 27 parts, The Hague, 1969-91), particularly in its ninth volume, in two parts in 1979. Several other works, in several languages, have tackled it on a less scholarly basis.

In the late 1980s, I was charged with preparing the official history of it, and of the parallel disaster in Belgium, which finally appeared in print in London in 2001 (SOE in the Low Countries). In it I was able to use, besides conversations with him, Leo Mark's "Between Silk and Cyanide" (London 1998), which threw some light on some of the more obscure corners. I had already been able to consult Colonel Bevan, head of the wartime deception service, who assured me that neither he nor his predecessors had attempted any deception in the Netherlands through any SOE agent; he distrusted SOE as too insecure, and used it as seldom as he could.

In the official history, I made no secret of the completeness with which Giskes and Schreieder had outwitted their opposite numbers in London, and placed the blame for the disaster jointly on SOE's staff, on the Dutch with whom they dealt in London, and on a few of the captured agents, who talked so freely that their admissions unnerved their companions.

A Dutch lawyer, Jos Wolters, read my book, did not believe it, and was granted a PhD by the University of Amsterdam for a thesis entitled: "Dossier Nordpol: het Englandspiel onder de loep" (unpublished

dissertation, University of Amsterdam 2003). In this work he maintained that the agents loss had been part of a deliberate British deception ploy. He and I debated its content at a meeting at the Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie in Amsterdam on 17 September 2004, the sixtieth anniversary of the start of operation "Market" at Arnhem.

Wolters, challenged for archival proof, produced a case that boiled down to his discovery, among the papers of the XX Committee recently released to the national archives at Kew, of a file (KV 4/65) which indicated double-cross activities by the British in three operations, 'Moribund', 'Tristram' and 'Primula', in March, March and July 1942: apparently coinciding in time with some important arrests of SOE agents in the Netherlands.

One of the points I urged against him was the total silence, about operations into the Netherlands, both of J.C. Masterman (The Double-Cross System in the War of 1939-1945, Yale UP 1972) and of Michael Howard (Strategic Deception, HMSO 1990). The learned Mr Kluiters, who was present this 17 September, thereupon wrote to me to remark that both these books were also on 'Sealing-wax', a deception operation in Brittany mentioned in my "SOE in France" (HMSO 1966).

Masterman had told me in 1976 that he had left 'Sealing-wax' out of his book because it was not worth an historian's attention; it had only run for a few weeks, as an attempt by M16 to secure counter-intelligence, without any useful impact on the war. Exactly the same turns out to have been true of the three operations on which Wolters relied. Since that meeting, further research in archives - not released to Kew - has established enough about these three cases to settle the point.

It has established also that inter-secret-service discussion about the way M16 had handled 'Sealing-wax' led to an agreement: all cases involving M16 or SOE blown transmitters would in future be run, if at all, jointly by M15, M16 and SOE under the control of the XX committee.

The earlier operation, 'Moribund', did involve a secret W/T operator

who has been arrested - not even in SOE, and not in the Netherlands. This case was handed over by SOE to the XX committee in March 1942 and was first discussed there on 2 April. The timing of the handover makes it clear that 'Moribund' can not have been Lauwers, the first Dutch SOE agent who the Germans thought they had turned. Surviving British records are very sparse, but do make it clear that - in this case also - there were no useful results. It was an attempt to persuade the Germans that the British still believed in the intelligence network with which the notorious Mathilde Carre ('Victoire') had been operating.

'Tristram' was an M16 operation involving another W/T operator, one of theirs, who had been arrested in France. Again its purpose was to gain counter-intelligence information, not to run any deception; and it was soon abandoned. The 'Tristram' file includes a statement that there was an 'accidental connection between 'Moribund' and 'Tristram'.

'Primula' was a similar M16 operation. The W/T agent concerned, also an M16 one, was infiltrated into Holland in February 1942. It became known in June 1942 that he was in German hands, and the case was immediately passed to the XX committee. It too got nowhere and was soon closed down.

Moreover, in August 1942 the XX committee proposed that the use of blown agents for playback should be discontinued. I have never encountered a case in which any British secret service deliberately sacrificed an agent, unless Marks hints at one in pages 570ff of his book, but even Marks leaves his readers in doubt about whether X section of SOE sent a German double agent whom they had rumbled back to Germany, intending him to be killed. In fact X section included such a coup in a list of possible measures that might be taken, but do not seem to have pursued it. That is in any case another story, nothing to do with the Dutch.

M.R.D. Foot





Paleis Soestdijk, 12 april 1989

Hooggeachtte Jan de Buss,

Mijn hartelijke dank voor de fraaie
vergroting van de foto die U gemaakt hebt
van "mijn" standbeeld in Den Haag. Ik
zal er een goede plaats voor zoeken!

De gesigneerde kleine foto zend ik U
hierbij weer retour.

*Met hartelijke
groeten,*

Jernubard

Prins der Nederlanden

ADRESSENBESTAND

ADRESSENBESTAND
Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 24 op de adressenlijst van 1 april 1999.

Overleden:

Bruin, L.	Den Haag
Citroen, J.	Amsterdam
Dekker, J.H.	Rotterdam
Evers, B.J.	USA
Gotte-de Vries, Mevr. R.M.W.	Bilthoven
Tijn, T. van	Engeland

Verhuisd:

Ammerlaan, A.N.	apt. 11 Castlecroft House	Castlecroft Road Lower Penn Wolverhampton WV3-8NA, Engeland
Bos, W.	Irenelaan 1, app 121	9752 LS Haren
Brandenburg, H.J.	???	???
Bruin-Kops, J.W.	Wisseloordlaan 139	1217 DM Hilversum
Helder, L.H.	Herman Gorterlaan 329	5644 SR Eindhoven
Knoop, J.H.	Jan Muschlaan 254	2597 VE Den Haag

Nieuw:

Batenburg, I.E.	van Wijckersloothplein 207	2341 BD Oestgeest
-----------------	----------------------------	-------------------

Adreswijzigingen en correcties gaarne aan:

G.J. Staal
Oranje Nassaulaan 52
3708 GE Zeist
Telefoon 030 - 692 27 92
E-mail: jan.staal@planet.nl